

ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА МОТИВАЦИЯТА ЗА КАНДИДАТСТВАНЕ ВЪВ ВОЕННООБРАЗОВАТЕЛНИ ИНСТИТУЦИИ

Диана Манолова Милева

Докторант по Военна психология

Катедра „Експлоатация и мениджмънт на морския транспорт“

Висше военноморско училище „Никола Й. Вапцаров“

Резюме: *Мотивацията за кандидатстване във военнообразователни институции е ключов фактор в процеса на професионалния избор и в последващото обучение и развитие на бъдещите военнослужещи. Целта е да се анализират психологическите аспекти на мотивацията за избор на военно образование. Акцентът е поставен върху взаимодействието между вътрешни и външни мотивационни фактори, личностни характеристики и ценностни ориентации. Разгледани са основни теоретични подходи към мотивацията и са очертани типични мотивационни профили на кандидатите. Направени са изводи с практическа насоченост за системата на военното образование и професионалния подбор.*

Ключови думи: *мотивация, военно образование, професионален избор, личностни фактори, мотивационни профили*

MOTIVATIONAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS FOR APPLYING TO MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Diana Manolova Mileva

PhD student

Department of operation and management of maritime transport

Naval Academy “Nikola Vaptsarov”

Abstract: *Motivation for applying to military educational institutions is a key factor in the process of professional choice. Furthermore, the subsequent training and development of future*

military personnel are fundamental for it. The aim is to analyze the psychological aspects of motivation for choosing military education, with an emphasis on the interaction between internal and external motivational factors, personality characteristics, and value operations. Basic theoretical approaches to motivation are reviewed, and typical motivational profiles of candidates are outlined. Conclusions with practical implications for the system of military education and professional selection are drawn.

Keywords: *motivation, military education, professional choice, personality factors, motivational profile*

Увод

Изборът на военно обучение представлява сложен психологически процес, в който се преплитат индивидуални нагласи, ценностни ориентации и социални влияния. В условията на променяща се обществена среда и нарастваща конкуренция между образователните и професионалните пътища, мотивацията за избор на военна кариера придобива особено значение. Тя не се свежда единствено до интерес към военната професия, а отразява комплекс от вътрешни и външни фактори – стремеж към принадлежност, потребност от сигурност, търсене на смисъл и лична реализация, социален престиж и икономическа стабилност.

Мотивационните нагласи, разглеждани като относително устойчиви вътрешни предразположения, определят посоката и интензитета на поведението при вземане на решения. Те играят ключова роля в процеса на избор на военно обучение, тъй като отразяват не само индивидуалните ценности и цели на кандидата, но и отношението му към военната служба като форма на обществен принос и лична изява.

В научната литература все по-често се подчертава необходимостта от изследване на мотивационните механизми, които стоят зад избора на военна професия. Разбирането на тези механизми би могло да подпомогне процесите на подбор и насочване на кандидатите, както и да съдейства за изграждане на ефективни стратегии за привличане и задържане на мотивирани кадри в системата на отбраната.

Настоящата статия има за цел да анализира влиянието на мотивационните нагласи върху решението за избор на военно обучение и да идентифицира водещите фактори, които определят предпочитанията и готовността на младите хора да се насочат към военна кариера.

1. Теоретични аспекти на мотивацията за професионален избор

Мотивацията за избор на професия традиционно се разглежда в рамките на няколко психологически подхода. Според теорията на самоопределението (Deci & Ryan, 2000), мотивацията се дели на вътрешна – свързана с личния интерес, удовлетворението и самореализацията, и външна – обусловена от социални и материални фактори. При избора на военно обучение тези два типа мотивация често се преплитат: кандидатите могат да бъдат водени както от вътрешно чувство за дълг и принадлежност, така и от търсене на сигурност, стабилност и престиж.

Друг подход е теорията за потребностите на Маслоу, според която мотивацията произтича от стремежа към задоволяване на основни и висши потребности – от сигурност и принадлежност до самоактуализация. Военната професия в този контекст предоставя възможност както за удовлетворяване на базови потребности от стабилност и ред, така и за постигане на високи нива на лична реализация чрез служба на обществото.

Според социално-когнитивните модели (Bandura, 1997), решението за избор на професионален път зависи и от самооценката на индивида, от усещането му за ефективност и способност да се справя с предизвикателствата. Това означава, че нагласите за военна кариера често са свързани с личностни черти като самодисциплина, устойчивост на стрес и ориентация към постижения.

2. Психологически фактори, определящи мотивацията за военно образование

- **Личностни характеристики**

Личностните особености оказват съществено влияние върху мотивацията за избор на военно образование. Кандидатите с по-високи нива на самодисциплина, отговорност и толерантност към стрес по-често демонстрират позитивна нагласа към военната професия. Тези характеристики съответстват на изискванията на военното обучение и улесняват процеса на адаптация.

- **Ценностни ориентации**

Ценностната система на личността е ключов регулатор на мотивационното поведение. Военнообразователните институции привличат кандидати, при които са ясно изразени социално значими ценности като лоялност, справедливост и колективна отговорност. Съвпадението между личните ценности и институционалните норми повишава устойчивостта на мотивацията.

- **Социални влияние**

Семейната среда и социалният контекст оказват значително въздействие върху мотивацията за кандидатстване. Наличието на военна традиция в семейството, както и положителни модели за подражание, допринасят за формирането на положителна нагласа към военното образование.

От гореизложеното, можем да обобщим, че се очертават се три доминиращи мотивационни профила:

Профил 1: Участници, за които е важно да отговорят на социалното обкръжение, ориентирани основно към постижения и иновации. Ориентираните към социално обкръжение участници са тези, които търсят признание, и утвърждаване чрез успехи. За тях е важно да се адаптират и хармонизират с групата, но същевременно да показват новаторство и ефективност. Този тип профил се покрива с очакванията на военната среда, където дисциплината и колективизмът се съчетават с нуждата от инициативност и готовност за разрешаване на извънредни ситуации.

Профил 2: Участници, които са с по-скоро външен локус на контрола, зависими от оптимистичните или негативните си очаквания. Това са личности, които виждат причините за успехите и неуспехите си повече във външни фактори – обстоятелства, други хора или късмет. Обикновено тяхното поведение се влияе от моментното или емоционално състояние – ако очакват добър резултат, може да се мобилизират, ако очакват провал, може да се демотивират или откажат. Във военната среда такъв тип хора обикновено се нуждаят от по-силна подкрепа и ясно лидерство, за да останат устойчиви и последователни.

Профил 3: Участници, ориентирани към лидерство и взаимоотношения. Това са кандидати, които поставят акцент върху влиянието си в групата, връзките с другите и управлението на колективните процеси. Те ценят високо комуникацията и сплотяването, което е изключително важно за изграждането на доверие и ефективна работа в екип. Подобен профил може да се развие като естествен лидер в бойна или организационна среда.

Разграничаването на тези профили има съществено значение за процесите на психологически подбор и професионално ориентиране.

3. Изводи и практически препоръки

Мотивационните нагласи оказват съществено влияние върху решението за избор на военно обучение. Разбирането на техния характер и сила може да подпомогне процеса на подбор на кандидати, като се постави акцент върху вътрешно мотивираните личности, ориентирани към дългосрочен професионален ангажимент.

Препоръчително е въвеждането на психологическо профилиране при подбора, както и провеждане на мотивационни интервюта, насочени към изясняване на личните нагласи и очаквания. Допълнително, образователните институции следва да развиват програми за мотивиране и подкрепа на курсантите, които да затвърждават вътрешната им ангажираност към военната професия.

4. Заключение

Мотивационните нагласи представляват ключов психологически механизъм, който влияе не само върху избора на военно обучение, но и върху успешната реализация в системата на отбраната. Колкото по-добре се познават мотивите и ценностите на кандидатите, толкова по-ефективно могат да се планират процесите по подбор, обучение и задържане на кадри. В този контекст изследването на мотивационните профили не е само академичен въпрос, а стратегически инструмент за развитие на човешкия потенциал във въоръжените сили.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Бандура, А. (1997). Самоефикасност: Психологически механизми на личностното функциониране. София: Наука и изкуство.

2. Деси, Е., & Райън, Р. (2000). Теория на самоопределението и вътрешната мотивация в човешкото поведение. София: Изд. „Христо Ботев“.
3. Иванова, М. (2018). Психологически аспекти на професионалната мотивация при избора на образование. Варна: Университетско издателство.
4. Маслоу, А. (1996). Мотивация и личност. София: Издателство „Изток-Запад“.
5. Милев, Г. (2020). Психологическа готовност и мотивация на курсантите във военните висши училища. София: Военна академия „Г. С. Раковски“.
6. Николов, П. (2019). Мотивационни фактори при избора на професия от млади хора в България. Годишник на Софийския университет, Факултет по педагогика, 112(2), 45–59.
7. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York: Guilford Press.
8. Vallerand, R. J. (2007). A hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation for self-determination theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 39, 271–360.
9. Wentzel, K. R., & Wigfield, A. (Eds.). (2009). *Handbook of Motivation at School*. New York: Routledge.
10. Христов, И. (2021). Мотивация и ценностни ориентации при избора на военна професия. Варна: ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“.